

Hello, Ellis!

*(Hindi Magiging Alipin
ng Mundo ang Aming mga Apo)*

GENEVIEVE L. ASENJO

“Hello, Ellis! Kamusta ang Statue of Liberty? Nasa isip kita pagkatapos ko marinig ang “Isle of Hope, Isle of Tears” sa isang oyster bar sa French Quarter sa New Orleans. *Desire* ang pangalan at nasulat ko sa Note ng aking smartphone ang: *Desire is an oyster you pay for in a fancy restaurant.*

Kilala ka rin pala sa tawag na Oyster Island at ang kanta na iyon, kilala rin bilang “The Song of Annie Moore.” Hindi siya kasama sa anumang silabus ng aking *American colonial education*. Sadyang palabasa lang akong bata kaya pamilyar siya, ang popular na kuwento tungkol sa kanya: na galing siya ng Ireland at siya ang unang babaeng Europeo na nakapasok ng Hilagang Amerika – sa iyong isla - at heto nga, isa nang monumento.

Sa oyster bar na iyon, naisip ko: “Ito ang ibig sabihin ng *jazz*, ito ang puso ng tinatawag na *blues*.”

Malagkit, parang oil spill sa isla ng Guimaras sa aking rehiyon sa Pilipinas saan palalanggana ang hain ng talaba sa mesa. Kaya bilib ang aking mga kasama, Ellis, sa bilis ng pagkaubos ko ng aking order. Ang ibig nilang sabihin, sa 12 piraso ng talaba sa isang order! Higit-kumulang sa isang dolyar ang bawat piraso, at isang batas

ang pagti-tip. Sa amin, isa itong pakikipagrelasyon: kusang-loob na pagkilala sa mabuting serbisyo o pagbabahagi ng grasya.

Kaya, pasensya talaga, Ellis, dahil isang multo ang nakikita ko sa'yo. Higit kaysa takot, ang matinding lungkot. Blues na blues. Jazz-y.

Minumulto ako ng kasaysayan, Ellis: ang pagsakay sa barko ng mga Europeo katulad ng pamilya ni Annie patungo sa Hilagang Amerika, Lupa ng Pangako. Ayon sa mga libro at Google, dumaan sila sa maraming inspeksyon sa iyong isla - ang pintuan, ang lagusan - kaya nariyan sa'yo itinayo ang estatwa ni Lady Liberty. Sinita ang kanilang ulo at buhok; baka may lisa at kuto. Ang kanilang mga tainga para sa tutuli. Ang bunganga. Ang mga ngipin. Ang dila. Ang buong katawan.

Naisalaysay na sa maraming kanta at kuwento ang kanilang paghihirap at paghihikahos, at naririnig ko ito sa pagitan ng mga patinig. Ito ang *panghayhay* sa Kinaray-a, ang aking inang wika. Buntong-hininga ng lamentasyon, ng elehiya. Hal. ng pag-*bakwit* ng mga katutubo mula bundok patungong siyudad dahil sa militarisasyon sa kanilang lugar, dahil sa pagpasok ng mga kompanya ng mina, dahil sa pagkasira ng kanilang kabahayan at kabuhayan sa pagpapatayo ng gobyerno at pribadong ahensiya ng mega-dam...*hay*,

walang katapusang problema, at pakikipaglaban...

Hayahay ang kanyang katapat-kasalungat, Ellis. Ito ang buntong-hininga ng pasasalamat: tapos na ang unos, makakapagpahinga na. "*Hayahay ang buhay*," sabi sa radyo sa taksi sa Maynila. Marahil katulad nang makarating na sila Annie. Ang mga henerasyon ng mga Filipino na binansagang "fresh from boat" at nasa kanilang pagpapawis sa mga plantasyon ng pinya sa Hawai at ubasan sa California ang kanilang halaga. Ang mga henerasyon ng mga Vietnamese, sila na mas kilala bilang "boat people" at ngayon, "oceanic refugees." Kamakailan, ang mga Syrian nang makasampa sa mga isla ng Greece; ang mga Rohingya ng Burma...aaahhh, maging ang mga turista na nagpapalipat-lipat ng mga isla at nakarating o nakabalik sa *mainland*! At hindi nga ba, pagtawid ng iyong isla pa-Manhattan, isang napakalawak na bansa ang United States of America - may espasyo para sa lahat!

At bakit nga ba may French Quarter sa New Orleans saan marami rito ang kinakategorya ninyong African American o black? Ah, ang French Occupation at Slavery. Ang naging papel ng plantasyon sa pagbuo ng pribadong estado at bansa sa naging domestikasyon nito ng pananim, hayop, at tao. Ang pag-aaklas ng mga alipin para maging malaya at

magpakatao, halimbawa ni Nat Turner: napanood ko nitong 2016 ang “The Birth of a Nation.” Nariyan din ang indibidwal at kolektibong kuwento nina Rosa Parks, Martin Luther King, Jr., Malcolm X...wala rin ito sa kurikulum ng aming *American colonial education*.

“Anyare, bes?” Kung sa *lingo* pa ng mga milenyal. At, teka, alam ba nila, o itinuturo pa ba, ang “Filipinas dentro de cien años” o “The Philippines a Century Hence” ni Jose Rizal? Isinaboses niya kay Pilosopong Tasyo sa *Noli me Tangere* na edukadong henerasyon na ang magbabasa sa kanya at makakaintindi, para masabi nilang: “Hindi lahat tulog sa panahon ng ating mga ninuno.”

Kung papaniwalaan ang aming isang indie direktor, si Lav Diaz, nasa panahon pa rin kami ng “Hele ng Hiwagang Hapis.” Narito, kasalubong namin ang Tikbalang ng aming nakaraan, saan at kailan, magkasama rin tayo roon, Ellis; ang mga giyera ng ating mga ninuno. Ngunit wala na rin tayo roon, sa panahong iyon, sa nakaraan nina Rizal. Natuklasan kong naintindihan ito mismo ng Tikbalang - siya na hindi hayop, hindi tao - kaya isa ring etsa-puwera sa kasaysayan, na huhukay na lamang kami ng aming libingan sa dalampasigan kapag hindi pa rin namin nakikita na iba na ang *noon* sa *ngayon*. Oo, ni Rizal din mismo,

kaya ang kasunod niyang nobela na *El Filibusterismo*. Kaya pumunta rin ako rito sa inyo, Ellis: hina(ha)yaan kong makakita ako ng mas malawak at iba pang lupain at karagatan.

Natikman ko at nagustuhan ang Cajun, ang pagkain at paraan nila ng pagluluto sa New Orleans. *Cajun cuisine, Cajun cooking, Cajun food*. Natuklasan ko ring tao sila, komunidad, pangkat-etniko na may sariling wika at kultura. Ang kasaysayan nila ay kuwento ng migrasyon, pananakop ng mga Pranses at Britanya mula Canada hanggang timog na bahagi ng Hilagang Amerika, pagiging sakop at paggigiit ng kanilang sariling espasyo at identidad sa bagong mundo. Ano at ngayon, sa teritoryo ng alaala at pagnanasa, mga pagkain na lamang sila, katulad ng *jambalaya* at *gumbo*?

Isang alaala ng kalawakan ang Hilagang Amerika, at ng pagnanasa na tumakbo sa ilalim ng langit nito: sumasayaw sa hangin ng tag-araw ang aking buhok at palda.

Sa isang pangitain, tumatakbo ako na walang nakakarinig. Hiyaw. Hinaing. Hinagpis. Halakhak. Maging ng aking Hello. “Hello, Ellis!”

May ganitong katotohanan na gusto kong ipagtapat sa iyo, Ellis: hindi ako nakatawid sa’yo mula Manhattan noong Nobyembre 13, 2012.

Linggo, Veteran's Day, at isa ako sa mga manunulat sa mundo na naimbitahang magbasa ng tula tungkol sa tema na "Freedom" sa pamamagitan ng International Writing Program ng University of Iowa na pinopondohan ng State Department. Sasabayan ito ng sayaw ng propesyonal na mananayaw ng Battery Dance Company ng New York City.

Nangyari ang Hurricane Sandy. Kaya idinaos na lamang ito sa kanilang studio.

Ito ang gusto ko talagang sabihin sa'yo, Ellis: nilagnat ako. Papaano ko itutula ang halos 112 taon na relasyon ng Pilipinas at Hilagang Amerika, lalo pa at hindi free ang "free" sa Freedom? Ang "laya" sa Kalayaan? Maging ang "hilway" sa Kahilwayan sa aking inang wika? Pinagbubuwisang ito ng mga buhay sa mga giyera sa pagitan natin upang maging isang bansa ang Pilipinas, hanggang sa pagpapaalis ng mga base militar noong 1990s, hanggang sa pagtutol ngayon sa pagbabalik nito sa paggamit ng arkipelago bilang lokasyon ng mga pasilidad at tauhan para sa nakapintong bagong giyera, ngayon, sa pagitan ng mga bansa sa Silangang Asya. Iba na ang ibig sabihin ng salitang *ally* sa pagitan natin, dahil Tsina na ang tumatayong world superpower, ang nagpapautang sa ating gobyerno, ang siyang nagmamay-ari ng marami nang negosyo sa Asya at Africa.

Ellis, nagdesisyon akong tumula ng pasalaysay, ang makabagong epiko. Kaya, hayaan, mo, akong, magkuwento:

"Why do you want to come to America?" Tanong ng Immigration Officer sa JFK sa una kong pagbisita. Pagkatapos ito ng TSA, ng Customs, ng US Consul sa Maynila na nagtanong kong sino ang kilala kong Amerikanong manunulat dahil literature professor ang nakalagay na propesyon ko. "Edward Jones," sagot ko. Kakabisita lang nito sa aming unibersidad sa pamamagitan ng embahada. Pinag-usapan namin ang kanyang nobela na nanalo ng Pulitzer noong 2004, ang *The Known World*. Personal ko rin itong nagustuhan. Pamilyar ang nagsasalikop na kuwento nito ng opresyon at rebelyon. Mahusay ang gamit ng wika, may bagal, na isang pagdamdam ang naging pagbasa ko rito. Hindi ko na matandaan kung sino-sino pa ang nabanggit kong manunulat. Maliban sa panghuli: si Terry Eagleton. Hanggang ngayon, makabuluhan pa rin para sa akin ang kanyang *After Theory*, at naalala ko ang sagot ng consul: "You'll be fine." Sagot ko naman sa may-edad na puting lalaking Immigration Officer sa JFK: "For Broadway, bookstore, museum."

Mahal ang pagnasa sa'yo, Ellis Island, tulad ng talaba sa Desire sa New Orleans. Lalo na, at higit pa, dahil sa pangungulila ng aking lalamunan sa talaba

ng Panay at Guimaras. At ito ang natuklasan ko, Ellis, na siya ko ring pinaniniwalaan: nauunawaan ko kapwa ang aking nasa't pangungulila. Tumambad ito sa akin sa unang malas sa Manhattan skyline, hindi na lamang bilang imahen sa pahina at screen kundi sa totoong buhay, dahil ramdam na ramdam ko sa aking balat ang malamig na hangin ng Mayo – late Spring. *This*, bulong ng aking utak, *this must be why they jumped ship*.

Oo, Ellis, corny at cliché pero nabulas ko rin, like it was automatic, ang: “I’ve made it!” Sa U.S.A. na nga talaga ako! Nasabi ko sa sarili habang sakay ng taxi mula JFK patungong East Village (dahil ito, ayon sa Google, ang kilalang art district, at s’yempre, dito ako nag-AirBnb).

Namangha ako sa arkitektura, sa sibilisasyon na ikinukuwento ng pisikal na estruktura ng siyudad at sa kultura nito na nabasa at napanood ko lamang sa mga pelikula at serye sa telebisyon. *Mad Men*. Para akong lumulutang sa paglalakad, may kung ano’ng enerhiya mula sa lupa na hindi ako nangalay sa aking heels mula Times Square patungong Central Park patungong Metropolitan Museum at mga kalye na 42nd pataas. Oo, Ellis, walang nagsabi sa akin *to wear a comfortable shoes*. Dahil, “*Hello, Carrie Bradshaw!*”

Nasabi ko sa sarili na naunawaan ko na silang

mga naunang henerasyon ng Filipino na nangarap ng Amerika at nagdesisyon na dito na manirahan. Katulad ni Annie, dumaan sila sa madugong proseso. Urban legend ang mga kuwento ng TNT o mga yaong “tago nang tago.”

“Fresh from boat,” ito ang bansag ng mga iskolar at manunulat sa mga tinatawag nilang Filipino old-timers. Kapanahunan ni Carlos Bulosan, silang kumayod sa mga plantasyon ng pinya sa Hawaii at ubas sa California. Silang pinagbawalang mag-asawa ng puti – miscegenation laws - at pumasok sa mga restaurant ng puti dahil katumbas nila ang aso’t unggoy. Nasaan ang monumento para sa kanila, Ellis?

Si Philip Vera Cruz, kilala na labor leader sa komunidad ng mga Filipino sa Delano, California. Nabasa ko ang isang aklat tungkol sa kanya. Doon ko siya unang nakilala. Niyanig ako ng kuwento ng kanyang buhay na nakapagsulat ako ng isang kuwento na pinamagatan kong “Si Beryong Balikbayan.” Nanalo ito ng Don Carlos Palanca Memorial Awards in Literature, ang pinakamatanda at tinuturing na Pulitzer Prize ng Pilipinas, kaya narito ako ngayon sa inyo, matapos maturing na karapat-dapat na manunulat.

Naalala ko pa, Ellis: noong Mayo na iyon sa una kong punta, may isang madaling-araw na bumalik ako sa Manhattan mula

sa apat na oras na lipad mula Dallas. Nag-tren ako mula JFK. Ako lang ang nag-iisang Asyano sa karwahe na iyon ng tren, sa gayung oras. Puro mga black ang aking kasama, mga tin-edyer. Hindi ako kinabahan sa kanila. Mas nahabag ako sa kanilang anyo. Gayunman, naging alerto ako. Sa buong biyahe, inisip ko na magkakatulad kami: gusto lang din naman nilang makauwi nang ligtas, gusto lang din naman nila ng disenteng trabaho at maayos na buhay.

Naitala ko sa isip: *I wonder how a country that loves rap could fear blacks.*

“HOW ARE YOU, Ellis? You, Oyster!’ *Hoy, hoy, hoy, mais kag balinghoy.* That’s corn and cassava in my mother tongue and Carabao English. I’m being playful; Americans’ so serious. We love you, you know. We still do. So much. Kano pa kaysa Kano. Alam mo bang lahat ng lahing puti Kano ang tawag namin dito? We are America, for all you know.

Napunta ako sa Des Moines, kapital ng Iowa, at nalaman kong “dee-moy” pala ang tamang bigkas nito. Una ko itong nabasa sa tulang “Valediction sa Hillcrest” ni Rolando Tinio, Pambansang Alagad ng Sining sa Panitikan at Teatro na nandirito noong 1958.

Natulog ako sa bahay ng isang biyuda ng navy. Tubong

Pampanga siya at kabilang sa mga naunang henerasyon ng mga Pinay na naging asawa ng mga sundalong Amerikano na nadestino sa dating airbase. War bride. Ipinagluto niya ako ng kanin at adobong baboy na parang long-lost daughter. Paggising ko kinaumagahan, naka-ziplock na rin ito para i-microwave ko na lang daw pagbalik ko sa Iowa City. Doon, saan sa aking hotel room, nanood ako ng debate sa pagitan nina Obama at Romney tungkol sa foreign policy.

Sa puntong ito, Ellis, hayaan mong ikuwento ko sa’yo, kung hindi man ipaalala, ang isang Filipino Amerikanong manunulat na si Bienvenido N. Santos. Napunta siya rito noong 1941, isa siya sa mga naunang pinag-aral dito ng inyong gobyerno, silang mga tinawag na *pensionado*, at hindi nakabalik dahil sa nangyaring World War II. Kilala siya sa kanyang mga kuwentong “The Day the Dancers Came” at “Scent of Apples.” Tinuturing na klasiko sa panitikang Pilipino sa Ingles. Siya at isa pa, si Carlos Bulosan, awtor ng kilalang nobela na *America is in the Heart* (1946).

Noong 1955 pa nasulat ni Mang Ben ang “The Day the Dancers Came.” Sa Chicago ang setting, apat na oras na drive mula sa Iowa City. Kuwento ito ng dalawang Filipinong old-timer, sina Fil at Tony. Mas eksayted si Fil sa pagdating ng kilalang grupo

ng mananayaw galing sa Pilipinas (hindi napangalanan sa kuwento pero marami ang nagsasabing ang Bayanihan Dance Company ang tinutukoy nito). Pantasya ni Fil na maging tour guide nila. Nagsanay siya at sa araw ng palabas, nagdala pa ng tape recorder. Ngunit ang nangyari, hindi siya pinansin ng mga mananayaw dahil hindi naman nila siya kilala at wala rin naman siyang appointment. Natakot pa nga sa kanya, nagduda, itong mga batang magaganda at sikat na mananayaw ng Inang Bansa.

Tragic.

Maging ang kuwento tungkol sa buhay ni Mang Ben. Kuwento na ito ng aking propesor at kilala ring manunulat: sa isang research trip niya sa isang unibersidad sa Chicago, nadiskubre niya ang bust ni Mang Ben sa storage room ng library. Nandoon nakatago, itinago – naroon lang; hindi naka-display. Kaya ginawa niya ang lahat para madala ito pabalik sa Pilipinas. Naka-display na ito ngayon, Ellis, sa Bienvenido N. Santos Museum sa library ng aking pamantansang De La Salle University-Manila. Hindi rin sa pagmamayabang, naging bahagi ako ng paglilipat ng kanyang koleksiyon mula sa kanlungan ng kanyang pamilya sa Bikol patungong Maynila.

Kaya kahit wala sa plano ang pag-overnight ko sa Des Moines, pumayag ako. Naalala ko si Mang Ben, at sina Fil at

Tony at ang mga mananayaw na dumating, katulad ko. Ramdam ko sa pag-asikasong ibinigay sa akin ng ginang ang pangungulila niya sa Pilipinas, at marahil, ang kanyang aspirasyon para sa henerasyon ko. Katulad ni Fil, ang kanyang tuwa at yabang na may isang Pinay na manunulat sa kilalang programa ng University of Iowa. Ipinagtapat niya sa akin na gusto niyang makauwi sa Pampanga. Dito niya nais mamatay at mailibing, kahit pa nasa pangalan na niya ang bahay niya rito sa Des Moines.

Pinapili niya ako ng winter coat, at pinakuyuman ng dolyar. Sa una, at huli naming pagkikita, yinakap at hinalikan niya ako na parang sariling anak o isang malapit na kamag-anak.

Higit 50 taon na ang nakalipas mulang 1955 at 2012, at/ngunit totoo pa rin – *sa gihapon* - ang emotional truth sa/ng kuwento ni Mang Ben! Hindi kataka-takang isa itong classic hindi lamang sa Philippine fiction in English kundi sa canon mismo ng Philippine Literature ng ika-20 na siglo.

Kinukuwento ko ito lahat sa'yo, Ellis, bilang pagsalubong – mata sa mata. May oportunidad din ako na manatili sa Amerika pagkatapos ng fellowship. Ngunit umuwi ako, sa nakatakandang panahon. Walang giyera. Hindi ko kailangan maging exiled writer. Wala akong nostalgia

o romantismo sa ganoong imahen ng manunulat. Sapat na para sa akin ang mapatunayan sa sarili na ang mundo ay hindi lamang ang malalayo at mas magagandang lugar. Ito rin ang mga kababayan na lumilikha ng mga sariling espasyo at guwang sa mga siyudad sa mundo para sa mainit na kanin, adobong manok, sinigang, patis at tuyo...

Bahay na ng mga Filipino ang mundo. Ayaw kong matakot tayo sa isa't isa, Ellis. Tuwing naaalala kita, nakikita ko ang sarili na tumatakbo sa cornfield at prairie ng Iowa. Sa kalangitan, lumulutang ang *Statue of Liberty*, ang *Monument of Annie Moore*, hanggang sa makita ko ang lumang riles ng tren ng New Orleans at ang bahagi roon ng Ilog ng Mississippi. Naririnig ko ang daan-daang paa, paparating. Mala-hiphop ang bagsak ng kanilang mga yapak at yabag. Iba't ibang boses at accent sa kanilang Ingles. Hindi na dumadaan sa'yo kundi sa scanner

at surveillance.

Muli't muli, lagi't lagi, nabubuhay ang gutom ko para sa mas mabuting buhay dito sa aming bansa. At nananalig akong hindi na magiging alipin ng mundo ang aming mga apo. ♦

SI GENEVIEVE L. ASENJO ay kasalukuyang Associate Professor ng Panitikan at Malikaing Pagsusulat sa De La Salle University-Manila at University Research Fellow na may kasalukuyang proyekto na kultural na bokabularyo sa Kinaray-a ng Ilog-Pan-ay. Honorary Writing Fellow siya noong 2012 sa International Writing Program (IWP) sa University of Iowa, Iowa City, USA. Sumusulat siya sa Kinaray-a, Hiligaynon, at Filipino. Ilan sa kaniyang mga aklat ang *Sa Gihapon, Palangga, ang Uran/Always, Beloved, the Rain* (Ateneo de Naga University Press, 2014), *Lumbay ng Dila* (C&E/DLSU, 2010), at *Komposo ni Dandansoy* (UST Press, 2007). Maaari siyang makontak sa genevieve.asenjo@dlsu.edu.ph.